

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi:
AAM Derg., 2019 ; 35 (1) : 99 : 1-30
Makalenin Geliş ve Kabul Tarihleri : 19.04.2018-09.11.2018

OSMANLI ARŞİV BELGELERİNDE NİLİ CASUSLUK ÖRGÜTÜ

CELİL BOZKURT*

ÖZ

NİLİ casusluk örgütü, İngilizlerin Birinci Dünya Savaşı'nda kullandığı önemli istihbarat organlarından birisiydi. Yahudiler tarafından kurulan örgüt, Filistin-Suriye Cephesi'nde konuşlanmış Müttefik orduları hakkında İngiliz istihbaratına bilgi sağlamaktaydı. Osmanlı arşivleri, NİLİ ve faaliyetleri hakkında özgün bilgiler içermektedir. Türk istihbarat raporları; örgütün kurucuları, faaliyetleri ve çalışma usulleri hakkında tatmin edici bilgiler vermektedir. Türk arşivlerini göz ardı eden bir araştırma, NİLİ casusluk örgütünü sağlıklı bir şekilde analiz edemez. Büyük ölçüde arşiv belgelerine dayanan bu araştırma, Türk kamuoyunun yeterince bilmediği NİLİ casusluk örgütünün sır perdesini büyük ölçüde aralamaktadır.

Anahtar Kelimeler: NİLİ, Filistin, Casusluk, Aaron Aaronsohn, Sarah Aaronsohn.

* Doç. Dr., Düzce Üniversitesi Akçakoca Bey Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, c.bozkurt2000@hotmail.com

THE NILI SPYING ORGANIZATION IN OTTOMAN ARCHIVE DOCUMENTS

ABSTRACT

NILI spying organization was one of the important intelligence agencies the British used in WWI. The organization, founded by the Jews, provided information to the British intelligence about the Allied armies deployed on the Palestinian-Syrian Front. The Ottoman archives contain original information about NILI and its activities. Turkish intelligence reports provide satisfactory information about the founders of the organization, their activities and working procedures. A research that ignores Turkish archives cannot analyze the NILI spy organization in a satisfactory way. This research, largely based on archival documents, reveals the mystery of the NILI spying organization that the Turkish public does not know enough.

Keywords: NILI, Palestine, Spying, Aaron Aaronsohn, Sarah Aaronsohn.

GİRİŞ

Tarihin en gizemli ve hakkında en çok konuşulan istihbarat örgütlerinden biri Birinci Dünya Savaşı'nda Filistin-Suriye Cephesi'nde faaliyet gösterdi. NİLİ adıyla ünlenen örgüt, Siyonizm'in bir ürünüydü ve Yahudilerin "arz-ı mevut" dedikleri Filistin topraklarında bağımsız bir "Yahudi Devleti" kurma hedefindeydi. NİLİ, bu bağlamda tüm mesaisini Filistin'in Osmanlı hâkimiyetinden çıkarılması ve İngiliz kontrolüne geçmesi yönünde sarf etti. Bunun anlamı şuydu: Savaşta Filistin'i savunan Osmanlı ordusu hakkında İngilizlere istihbarat sağlamak ve cephede Osmanlı ordusunun direncini kırmaktı. NİLİ, Osmanlı Devleti'nin tasfiyesini hızlandıran Filistin Cephesi'nde savaşın kaderini belirleyen aktörlerden birisi oldu.

NİLİ, neredeyse yüz yıl Türk kamuoyunun bilmediği veya ilgilenmek istemediği bir tarih meselesi olarak kaldı. NİLİ örgütünün deşifre edilmesinde büyük emeği geçen Yüzbaşı Cevat Rifat Beyin [Atilhan] henüz 1930'larda yayımladığı anıları, kamuoyunda beklenen uyanışı sağlayamadı. Atilhan'ın ateşli Yahudi aleyhtarlığı ve hakkında yapılan olumsuz propaganda, söz konusu anıların gerçekliğini perdeleyen önemli bir etken oldu. Halbuki Atilhan, NİLİ casuslarının isimlerini, çalışma yollarını, nerede ve nasıl örgütlendiklerini gayet veciz bir anlatımla ortaya koymaktaydı¹.

Yahudi kamuoyu, 1948'te İsrail'in kurulmasından sonra NİLİ casusluk örgütünü bir iftihar ve gurur vesilesi olarak anlatmaya başladı. NİLİ hakkında bir çok kitap ve makale kaleme alınırken aslında dünya kamuoyuna "Biz İsrail'i hak ettik, çünkü bedeller ödedik" mesajı veriliyordu. Yazdıkları daima şüpheyle karşılanan Atilhan'ın anlattıkları, yıllar sonra bizzat Yahudi kamuoyu tarafından teyid edilmekteydi. Ancak, İsrail'i 1949'da bir realite olarak kabul eden Türkiye'de bu gizemli konu pek deşilmek istenmedi.

1 Cevat Rifat Beyin NİLİ casuslarını anlattığı ilk eser, 1933'te İzmir'de Anadolu gazetesinde "Harb-i Umumide Sina Cephesi'nde Yahudi Casuslar" adıyla 37 bölüm olarak tefrika edilmiştir. Bkz. Cevat Rifat, "Harb-i Umumide Sina Cephesi'nde Yahudi Casuslar", Anadolu, 8 Kanun-u Sani 1933-27 Şubat 1933. Bu eser, 1933'te **Sina Cephesinde Yahudi Casuslar**, 1947'de de **Filistin Cephesinde Yahudi Casuslar-Suriye'nin Mataharrisi Simi Simon** adıyla kitaplaştırılmıştır. Bu eser için bkz. Cevat Rifat Atilhan, **Filistin Cephesi'nde Yahudi Casuslar**, Üstün Eserler Neşriyatı, 2. Baskı, İstanbul 1947, 64 s. Cevat Rifat Bey, NİLİ casuslarını başka eserlerinde de anlatmıştır. Bunlar için bkz. Cevat Rifat Atilhan, **Yahudi Casusu Suzi Liberman**, Aykurt Neşriyatı, İstanbul 1961, 120s; Cevat Rifat Atilhan, **Musa Dağı**, Kenan Matbaası, İstanbul 1937, 78s.

Türk basınında NİLİ hakkında bazı bölük pörçük anlatılar olmakla birlikte, örgüt hakkında ilk akademik çalışma tarafımızdan yapılmıştır². Yerli ve yabancı kaynaklar ışığında yaptığımız çalışma, başka çalışmalara da ön ayak olmuş ve NİLİ, kamuoyunda daha fazla konuşulmaya başlamıştır. NİLİ'nin hikâyesi Osmanlı topraklarında yaşanmıştır. Dolayısıyla NİLİ'yi anlamanın yolu, öncelikle yerli arşivleri etkin şekilde kullanmaktan geçmektedir. Osmanlı arşivlerine müracaat edilmeden yapılacak her çalışma NİLİ hakkında yetersiz kalacaktır. Bu makale, söz konusu arşivlerde yaptığımız uzun ve yorucu çalışmanın bir ürünü olarak meydana gelmiştir. Makale, büyük oranda arşiv vesikalarına dayanmakla birlikte; bazı hususların açıklanmasında yardımcı kaynaklara da müracaat edilmiştir.

NİLİ Casusluk Örgütü

NİLİ, 1915 yılında Filistin'in Hayfa kentinde Osmanlı vatandaşı Yahudi botanik uzmanı Aaron Aaronsohn tarafından kuruldu. Aaron'un ailesi, Doğu Avrupa'da alevlenen Yahudi aleyhtarlığının ardından 1882'de Romanya'dan göç ederek Osmanlı Devleti'ne sığındı. Aaronsohn ailesi, Hayfa'nın güneyinde Rotschild'in kurmuş olduğu Zicron Yakov³ kolonisine yerleştirildi. Rotschild'in bursuyla okuduğu Fransa'da tarım eğitimi alan Aaron, 1910 yılında Athlit'e dönerek burada bir tarım deneme istasyonu (The Jewish Agricultural Experiment Station) kurdu. Söz konusu istasyon, sonradan NİLİ örgütünün merkez üssü olarak kullanılacaktır⁴.

NİLİ'nin Filistin'deki faaliyetleri Aaron'un kız kardeşi Sarah Aaronsohn⁵ tarafından yürütülmekteydi. Sarah'ın görevi NİLİ'deki kadın ajanlar vasıta-

-
- 2 Celil Bozkurt, "I. Dünya Savaşı'nda Filistin-Suriye Cephesi'nde NİLİ Casusluk Örgütü'nün Faaliyetleri", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Mart 2014, S 88, s.90-114.
 - 3 Zikron Ya'kov (Zemarin), Baron Edmond James de Rotschild'in Uyun el-Kara'dan (Rishon Lezion) sonra kurduğu ikinci yerleşim yeridir. Galiciya'dan göç eden Romanya ve Polonya Yahudileri için 1882'de kurulmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nda Aaron Aaronsohn tarafından kurulan NİLİ casusluk örgütü Zemarin'de kurulmuştu. Bkz. Sezai Balcı-Mustafa Balcıoğlu, **Rothschildler ve Osmanlı İmparatorluğu**, Erguvani Yayınevi, Ankara 2017, s.240-241.
 - 4 Bozkurt, a.g.m., s.94.
 - 5 Sarah Aaronsohn, ileride görüleceği üzere bazı Osmanlı belgelerinde Aaron'un "kızı" diye tanımlanmıştır. Fakat bu bilgi yanlış olup, Sarah, Aaron'un kız kardeşidir. Sarah'ın doğru tanımlanmış aile üyelerini şöylece gösterebiliriz: Babası Ephraim Fishel, annesi Malka; erkek kardeşleri Aaron, Zvi, Samuel, Alexander ve kız kardeşi Riwka. Bu hususta bkz. Gregory Wallance, **The Woman Who Fought an Empire: Sarah Aaronsohn and Her Nili Spy Ring**, University of Nebraska Press, 2018, s. xiv.

sıyla Türk ve Alman subayların “biyometrik ve biyografik” istihbaratlarını, askerî ve siyasi mahrem bilgilerini ele geçirmekti. Sarah, IV. Ordu Komutanı Cemal Paşa ile doğrudan irtibatı bulunmakta ve münferit olarak Kudüs’teki IV. Ordu Karargâhına girebilmekteydi⁶. Ayrıca, Yosef Lishansky ve Naaman Belkind adlarındaki casuslar örgütün Filistin yapılanmasında önemli roller üstlenmişti. Lishansky, güney Filistin’de *Hamagan*⁷ adlı istihbarat örgütünü kuran eski bir *Hashomer* üyesi idi. Belkind ise, Filistin’in güneyinde bir Yahudi yerleşim yeri olan Rishon Lezion’da⁸ faaliyet göstermekteydi⁹.

NİLİ’nin hedefi, savaş sırasında Osmanlı hâkimiyetinde bulunan Filistin’in İngiliz işgaline açılmasını sağlamaktı. Örgüt, Filistin’i müdafaa eden Müttefik orduları hakkında her türlü bilgiyi İngilizlere aktarmak gibi son derece komplike bir misyon edinmişti. Örgütün casusluk faaliyetleri, başlangıçta Athlit’le sınırlıyken sonradan Filistin ve Suriye’yi içine alan geniş bir sahaya yayıldı. NİLİ, Yigal Sheffy’nin bulgularına göre, 23 üst düzey üyeye ve yaşları 24-27 arasında değişen çok sayıda amatör gence sahipti¹⁰. Zamanla Gideon ve Hashomer gibi gizli örgütlerin üyeleri de NİLİ’ye dahil oluşturu¹¹. Kısa sürede genişleyen örgüt, yüzlerce gençten oluşan bir casus ağına sahip oldu.

- 6 Mehmet Mert Çam, “Birinci Dünya Savaşı’nda Filistin’deki NİLİ Ajanlarının Faaliyetleri”, **Yeni Türkiye**, (Ortadoğu Özel Sayısı), Ocak-Haziran 2016, S 86, s. 290.
- 7 Hamagan, 1915 yılında Yosef Lishansky tarafından Filistin’de kuruldu. Lishansky, önce Hashomer örgütüne girmek istemiş fakat kabul edilmeyince Hamagan’ı kurmuştu. Örgütün üyelerinin çoğu Hashomer’den memnun olmayan kişilerden meydana geliyordu. Yaklaşık 20 kişiden meydana gelen örgüt, ilk zamanlarda dört köyün koruyuculuğunu üstlendi. Daha sonra bazı bölgelerin kontrolü konusunda iki örgüt arasında ciddi anlaşmazlıklar yaşandı. Hashomer’in baskısıyla bazı işçi sendikaları Hamagan’ı boykot etti. Gittikçe zayıflayan örgüt, Lishansky’nin NİLİ örgütüne katılmasından sonra 1917’de dağıldı. Bkz. Nurettin Taşkesen, **Osmanlı Coğrafyasında İstihbarat Teşkilatları**, Mihra-bad Yayınları, İstanbul 2018, s.140.
- 8 Rishon Lezion (Arapça Uyun el-Kara), Rothschild Ailesi’nin Filistin’de kurduğu ilk yerleşim yeridir. İbranice “Siyonda ilk” anlamına gelir. Asma bahçeleri ve dünyaca ünlü şaraplarıyla ünlüdür. İsrail’in ilk başbakanı David Ben-Gurion, burada açılan Carmel Winery adlı şarap fabrikasında bir dönem işçi sendikası başkanlığı yapmıştı. Nüfusu, Doğu Avrupa ve Yemen’den gelen Yahudilerle 1897’de 500, 1917’de 2.130’a ulaşan Rishon Lezion, 1950’de şehir statüsünü kazanmıştır. 2002’de nüfusu 211.600’e ulaşan Rishon Lezion, günümüzde İsrail’in dördüncü büyük şehridir. Bkz. Sezai Balcı-Mustafa Balcıoğlu, **a.g.e.**, s.237-238.
- 9 Yigal Sheffy, **British Military Intelligence in the Palestine Campaign 1914-1918**, Routledge, Newyork 2013, s.161.
- 10 Sheffy, **a.g.e.**, s.163-168.
- 11 Necmettin Alkan, **Ortadoğu’da Casuslar Savaşı NİLİ**, Kronik Kitap, İstanbul 2017, s. 60.

NİLİ'nin Kurucu Kadrosu

Aaron, Birinci Dünya Savaşı'nın başında IV. Ordu Komutanı Cemal Paşa'nın danışmanlığına getirilerek çekirgelerle mücadele ofisinde görevlendirildi. Cemal Paşa'ya yakınlığını kullanan Aaron, ülke içinde ve yabancı ülkelerde araştırma maksatlı seyahat yapma imkânı buldu. Aaron, bu süreçte Avrupa ve Amerika'daki Siyonistlerle iletişim sağladı ve Siyonist hareketin İtilaf Devletlerine kaymasında önemli roller oynadı¹².

Osmanlı arşiv belgeleri incelendiğinde Aron'un Osmanlı istihbaratından uzun bir süre gizlenmeyi başardığı görülmektedir. NİLİ'nin kurucu lideri Aaron Aaronsohn'un adı, Ticaret ve Tarım Nezaretinin Dahiliye Nezaretine gönderdiği bir yazıda dikkat çekmektedir. 17 Temmuz 1332 [Miladi (M) 30 Temmuz 1916] tarihli yazıda Aaron'un Hayfa'da bulunan bir ziraat tecrübegahının müdürü olduğu ve bir yıl önce Suriye'yi kasıp kavuran çekirge istilasına karşı IV. Ordu'da görevlendirildiğinden bahisle, kendisinin bu konuda gerekli tedbirleri almak üzere Viyana, Berlin ve İsviçre'ye seyahat etmesinin uygun olduğu vurgulanmıştır. Bu hususta Aaron'a polis müdüriyeti tarafından 24757 numaralı seyahat vesikası verilmesine karşın belgede belirtilmeyen nedenlerle seyahat mümkün olmamıştır. Bunun üzerine Aaron, 16 Temmuz 1332 [M. 29 Temmuz 1916] tarihli bir arzuhalle ilgili birimlere tekrar müracaatta bulunmuştur¹³. Belgeden, Osmanlı istihbaratının 1916 ortalarına gelindiğinde henüz NİLİ casuslarından haberdar olmadığı anlaşılmaktadır. Ziya Uygur'un yayımladığı 17 Şubat 1334 [M. 17 Şubat 1918] tarihli bir belgeye göre Aaron'un bir Amerikan Yahudisi olduğu ve Mısır'da İngilizlerin Filistin'deki casusluk işlerini yürüttüğü vurgulanmaktadır¹⁴.

Osmanlı arşiv belgeleri, NİLİ'nin Filistin sorumlusu Sarah Aaronsohn hakkında dikkat çekici bilgiler vermektedir. 12. Kolordu Komutanlığının 44, 41 ve 21. Fırkalar İstihbarat Zabıtlıklarına sunduğu bir raporda, Sarah'tan "Mısır'da Filistin casus teşkilat müdürü Aronson'un [Aaron Aaronsohn] kızı ve Jozef Tobin'in [Yosef Lishansky] metresi" diye bahsedilmektedir¹⁵. Belge, Sarah'ın Aaron'un kızı olduğunu zikretse de bu bilgi yanlıştır. Ayrıca, Yosef

12 Anita Engle, *The Nili Spies*, Frank Cass, London 1996, s.17-29.

13 **Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). DH.EUM.5.Şb / 28 - 12 .**

14 Ziya Uygur, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Filistin Sorunu ve Siyonizm*, İstanbul 1998, s. 138.

15 **Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE), Birinci Dünya Harbi (BDH). K.4216. D.62. F.001.13.**

Lishansky'den “Jozef Tobin” diye bahsetmesi dikkat çekicidir. Bunun nedeni, Lishansky'nin kullandığı sahte pasaporttaki isminin “Jozef Tobin” diye yazılı olmasıdır. Lishansky, Cevat Rifat Beyin hatıralarında da “Jozef Tobin” diye anılmaktadır¹⁶. Cevat Rifat Beyin Lishansky'yi sorgulayan ilk heyette yer aldığı dikkate alındığında, Osmanlı istihbaratının Lishansky'yi “Jozef Tobin” adıyla tanıdığı ve henüz gerçek ismini deşifre edemediği anlaşılmaktadır.

Ziya Uygur'un yayınladığı fakat aslına henüz ulaşamadığımız bir belgeye göre Sarah, Viyana'da İsak Abraham adlı bir biradere sahip olan ve İstanbul'da bulunduğu sanılan Hayim Abraham'ın karısıdır. Hayim, İstanbul polisi tarafından İsak da Viyana zabıtası tarafından gözlenmektedir. Sarah'ın ayrıca, Jozef Lihafeski'nin [Yosef Lishansky] metresi olduğu bilgisi burada da tekrarlanmaktadır¹⁷. Gerçekte Sarah'ın, Haim Abraham adında biriyle evlenip İstanbul'a geldiği fakat mutsuz ve kısa süren evliliğinin ardından yeniden Filistin'e döndüğü bilinmektedir. Bu bilgi dikkate alındığında, Osmanlı İstihbaratı'nın Sarah'ı deşifre ettiği ve yakından izlediği anlaşılmaktadır.

NİLİ'nin lider kadrosundan Naaman Belkind, genellikle Yossef Lishansky'le birlikte anılmakla birlikte arşiv belgelerinde Lishansky kadar önem arz etmemektedir. Belkind, bir istihbarat raporunda Hayfa'nın güneyinde yer alan Uyun Kare [Uyun el-Kara] müskirat [alkollü içkiler] fabrikasının başkatibi olarak anılırken, karısıyla birlikte Şam Askerî Mahkemesinde yargılandığı bilgisine yer verilmektedir¹⁸. Suriye ve Garbi Arabistan Umum Kumandanlığı İstihbarat Zabıtlığı'nin hazırladığı bir istihbarat raporunda, Belkind'in Lishansky ile birlikte yakalanmasına ve ikilinin “isticvabından” elde edilen önemli bilgilere dikkat çekilmektedir¹⁹.

NİLİ'nin Faaliyetleri

Osmanlı ve ATASE arşivlerinde bulunan bazı belgeler, Yahudi casusluk teşkilatı NİLİ hakkında doğrudan veya dolaylı yollardan önemli bilgiler vermektedir. Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti, “müstacel ve pek mahremdir” uyarısıyla Suriye, Beyrut, Halep, Adana vilayetleriyle Cebel-i Lüban, Teke ve Menteşe mutasarrıflıklarına gönderdiği 20 Mart 1334 [M. 20 Mart 1918] tarihli bir yazıda, İngilizlerin Anadolu'nun güney sahilleri, Suriye ve Filistin'de faaliyette bulunmak ve Osmanlı ordusu hakkında malumat toplamak üzere

16 Cevat Rifat Atilhan, **Filistin Cephesinde Yahudi Casuslar**, s.35.

17 Uygur, **a.g.e.**, s. 138.

18 Uygur, **a.g.e.**, s. 136.

19 **ATASE. BDH. K.536. D.2094. F.044.02.**

Mister Omblus'un²⁰ riyasetinde bir istihbarat teşkilatı kurduğuna dikkat çekilmektedir. Bu teşkilat, Mısır'da biri Araplar diğeri Musevilerden mürekkep iki şubeyle diğeri Kudüs'te bulunan başka bir şubeden oluşmaktaydı. Teşkilat, hususi vapurlarla sahillere casus ihraç ederek Siyonist Museviler, Hristiyan Araplar ve Osmanlı hükûmetine muhalif Müslüman Araplar vasıtasıyla faaliyet yürütmekteydi²¹.

Suriye ve Garbi Arabistan Umum Kumandanlığı İstihbarat Bürosunun Başkumandanlık Vekalet-i Celilesine gönderdiği 6.10.1333 [M. 6 Aralık 1917] tarihli bir raporda, NİLİ örgütünün faaliyetleri hakkında çarpıcı bilgiler verilmektedir. Buradan, Nasıra'da yakalanan casuslar Mişel Erzah ve İbrahim Mırşî'nin sorgulamasından casusların İngilizler tarafından bir "talimat-ı mahsusa" ile görevlendirildiği ve "malumat-ı kaffe istihsal eyledikten sonra" Hayfa sahilinde kendilerini bekleyen istimbota kibritle işaret verirken yakalandığı anlaşılmaktadır. İngilizlerin casuslara verdiği talimat şunları içermekteydi:

1. Afule'de rüşvetle zabitan elde etmek. Bu zabitan vasıtasıyla her gün Afule'den güneye geçen trenlerin adedini, asker, cephane, zahire, top ve tayyare miktarını ve nakliye araçlarını öğrenmek,

2. Der'a İstasyonu'nda zabitan elde etmek ve 1. maddede belirtilen hususlarda istihbarat yapmak,

3. Kudüs'te nakliyat bulunup bulunmadığını ve orada askerin miktarını, taburların numaralarını ve kumandanların kim olduğunu öğrenmek,

4. Yafa, Nasıra, Akka, Hayfa, Seb'a, Ebu Seb'a ve civarlarında nakliyat olup olmadığını tahkik etmek,

5. Otomobil, araba ve şimendifer [tren] yollarının buldukları mahalleleri ve İtilaf hükûmetlerine meyyal hükûmet memurları ve zabitanın isimlerini havi bir cetvel hazırlamak. Külliyetli paralar sarf ederek Osmanlı hükûmeti aleyhinde bir kıyam hazırlamak ve ahaliyi kaçırmak,

20 Mister Omblus olarak tanıtılan şahıs İngiliz siyasetinin Siyonizm'e yakınlığıyla bilinen William Ormsby-Gore'dur. Gore, 1916'da İngiltere'nin Mısır Yüksek Komiseri Sir Henry McMahon'a bağlı bir istihbarat subayı olarak Arap Bürosunda çalıştı. 1917'de Lord Milner'e parlamenter özel sekreter ve Başbakan Lloyd George'un başkanlığındaki Savaş Kabinesinde yardımcı sekreter olarak görev aldı. Aaron Aaronsohn'un liderliğindeki NİLİ casusluk örgütü Gore'un emrinde faaliyet yürütmekteydi. Bkz. David Fromkin, **A Peace to end All Peace: The Fall of the Ottoman Empire and the Creation Modern Middle East**, Henry Holt and Company, Newyork 2009, s.277.

21 **BOA. DH.ŞFR.** 85/177.

6. İngilizlerin Hayfa'dan sahile çıkmalarını temin için bu kıyımı özellikle Şam ve Halep civarında hazırlamak,

7. Bu kıyımın hazırlanmasında Filistin'de özellikle Nasıra'da Ruhbanla ve en çok Katolik papazlarla temasta bulunmak,

8. İstasyonlarda kaç vagon ve makinenin mevcut olduğunu ve Alman tah-telbahriyelerine [deniz altı] benzin vermek için Filistin sahillerinde belirlenmiş stratejik mevkiileri öğrenmek²².

NİLİ casusları, ülkede görev yapan yerli ve yabancı memurlarla ilişki içindeydi. Genellikle Siyonist eğilimli veya hükûmete muhalif bu memurlar, para karşılığında örgüte istihbarat sağlamaktaydı. Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Halep ve Beyrut vilayetlerine çekilen 20 Teşrin-i Sani 1333 [M. 20 Kasım 1917] tarihli bir telgrafta, Hayfa'da yakalanan bir casustan bazı memurların casuslara yardım ettiğine dair bilgi alındığından bahisle bu hususta «memurin-i mahsusa marifetiyle» gerekli tahkikatın yapılması emredilmekteydi²³. Yine, 12. Kolordu İstihbaratı'nın hazırladığı bir raporda, Hayfa'da yakalanan Yako isminde Selanik'li firari bir Yahudinin bazı memurlardan para karşılığı bilgi ve yardım aldığı, bu hususta Remle-Kudüs hattındaki tahkikatın derinleştirilmesi istenmekteydi²⁴.

Arvad Adası, NİLİ casuslarının ikmal ve güvenlik hususunda kullandığı stratejik bir bölgeydi. Özellikle, NİLİ'nin deşifre sürecinde bir çok casus, Fransızların kontrolünde bulunan Arvad Adası'na sığınarak Türk istihbaratından kaçmayı başarmıştı. Cevat Rifat Bey'in de hatıralarında vurguladığı ada, sahip olduğu öneminden dolayı arşiv belgelerinde de dikkati çekmektedir. Suriye ve Arabistan Umum Kumandanlığı İstihbarat Zabıtlığı tarafından hazırlanan bir raporda, yakalanan casuslardan İngilizlerin Kıbrıs Adası'nda bir istihbarat heyetinin bulunduğu, bu heyetin Arap Hristiyan ve Rumlardan mürekkep bir casus ağına sahip olduğu ve bu casusların Kıbrıs ve Arvad adalarından muhtelif bölgelere dağıtıldığı öğrenilmiştir²⁵. Başka bir belgede de, Tartus civarında nöbetçiler tarafından fark edilen kimliği meçhul bir casusun istimbotla Arvad adasına sığındığı ve gözden kaybolduğu rapor edilmektedir²⁶.

22 ATASE. BDH. K.536. D.2094. F.003, 003-01,003-02.

23 BOA. DH.ŞFR. 81/200.

24 ATASE. BDH. K.4216. D.62. F.001.13.

25 ATASE. BDH. K.536. D.2094. F.044.02.

26 ATASE. BDH. K.536. D.2094. F.032.02-03.

NİLİ'nin Deşifre Edilmesi

NİLİ'nin çökertilmesinde büyük mesai harcayan Yüzbaşı Cevat Rifat Bey, NİLİ'deki çorap söküğünün Nasıra'da yakalanan casuslarla başladığını vurgulamaktadır. Arşiv belgeleri, Cevat Rifat Beyi teyit etmektedir. 12. Kolordu Kumandanlığı İstihbaratı'nın 44, 41 ve 21. Fırkalar İstihbarat Zabıtlıklarına gönderdiği 1333.10.19 [M. 19 Aralık 1917] tarihli bir tamimde NİLİ casuslarının yakalanmasına dair çarpıcı bilgiler verilmektedir. Belgede "Nasıra'da yakalanan casus teşkilatının tahkikatı ibtidaiyesine devam edilmektedir." denilmektedir. Ayrıca, "Jozef Tobin'in takibatına devam edilmektedir" ibaresi Yosef Lishansky'nin deşifre edildiğini ve aranmakta olduğunu göstermektedir. Aynı belgede, Atlit Çiftliği müstahdemini ile Remle-Kudüs arasında 8 erkek ile 2 kadının tevkif edildiği, bu kadınlardan birinin "Mısır'da Filistin casus teşkilatı müdürü Aronson'un [Aaron Aaronsohn] kızı ve Jozef Tobin'in metresi Sarah Aaronsohn" olduğu belirtilmiştir. Sarah'n, Aaron Aaronsohn'un "kızı" olduğu yönündeki yanlış bilgi burada da tekrarlanmıştır. Belgede Remle'de bedevi kıyafetinde dolaşmakta olan Antuvan Soda ve Mosi Cebe isimlerinde iki Yahudi casusun yakalandığı bilgisi geçilmiştir. Bunların 5-6 seneden beri Mısır'da yaşadıkları ve küçük bir İngiliz gemisiyle Yafa-Kudüs arasında bir bölgeye çıkarıldığı anlaşılmıştır. Casuslar, Şam'da kurulan hususi bir divan-ı harbe sevk edilmiştir²⁷.

Dahiliye Nezaretinin Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine gönderdiği 24 Teşrin-i Sani 1333 [M. 24 Kasım 1917] tarihi yazıdan Samarin [Zemarin] mezrasında Sarah Aronsohn'la birlikte babası Feysel Haronzon'un [Ephraim Fishel Aronsohn] ve NİLİ'nin şeflerinden Nilson Rotman'ın [Nissim Rotman] tevkif edildiği anlaşılmaktadır. Adı geçen nezaret, ailenin "darp ve şiddetli işkencelere düşer" edildiği ve hatta Sarah'ın "darptan müteessiran intihar" ettiği yönünde haberler alındığını, "bu babda tahkikat-ı mükemmel icrasıyla hakikati halin serian ve muvazzahan inbası"nı istemektedir²⁸. 12. Kolordu Kumandanlığının hazırladığı bir istihbarat raporunda da Sarah Aronsohn'un "taht'el tevkifte iken rövelverle intihar" ettiği bilgisi geçilmektedir²⁹.

27 ATASE. BDH. K.4216. D.62. F.001.13.

28 BOA. DH.ŞFR.81/233.

29 ATASE. BDH. K.4216. D.62. F.001.13. NİLİ casuslarının yakalanmasında ve soruşturulmasında görev alan Yüzbaşı Cevat Rifat Bey, Sarah'ın ölümüyle ilgili farklı bilgiler vermektedir. Yazdığına göre Zemarin'de yakalanan Sarah, Yüzbaşı Necmeddin ve Teğmen

Arşiv belgeleri, Osmanlı istihbaratının Yossef Lishansky'yi yakalamak amacıyla Filistin genelinde geniş çaplı bir arama tarama faaliyetine girdiğini göstermektedir. Bu takibata mahalli idarecilerin de katkı sağladığı anlaşılmaktadır. Dahiliye Nezareti, Beyrut vilayetine gönderdiği bir yazıda, Hayfa Kaymakamı'nın Samarin mezrasında Yahudi halkına hitap ederek; "Lishansky nam casusu bana teslim etmezseniz Ermenilerin başına gelen sizin de başınıza gelecektir. Çünkü Ermeni vekayinde benim de dahlim vardır" dediği yönünde haberler alındığını belirterek bu hususun ivedilikle olarak araştırılmasını ve nezaretin bilgilendirilmesini istemekteydi³⁰.

Nihayet Yossef Lishansky, Yafa kazasına bağlı Abonkara mevkiinde yakalanmıştır. Lishansky'nin ilk sorgulamasında NİLİ hakkında önemli bilgilere ulaşılmıştır. Lishansky, siyasetle alakadar olmadığını, kendisi ve arkadaşlarının Filistin'deki Yahudilerin ahvalinden Mısır'daki Yahudi ricalini düzenli olarak bilgilendirdiğini belirtmiştir. Ayrıca, ileride değinileceği üzere, Filistin Yahudilerinin gizli bir savunma teşkilatı olan Hashomer Cemiyetini ifşa ederek bir fesad unsurunun yok edilmesine ön ayak olmuştur. Lishansky'nin verdiği bilgilerden biri de yerli Hristiyan Arapların Osmanlı aleyhtarı casusluk faaliyetleri olmuştur. Buradan, Hristiyan Arapların bir çok komiteye ve 23 kadar "muhtelif vesait-i muhabere"ye sahip olduğu ve Filistin sahillerinde dolaşan İngiliz gemilerinde bu komitelere bağlı çok sayıda yerli Hristiyan'ın bulunduğu anlaşılmıştır. Bunun üzerine Halep, Şam, Beyrut vilayetleri ile Kudüs müstakil mutasarrıflığı dahilinde "gayet vasi miktarda taharriyat, tevkifat ve takibata" başlanmıştır³¹.

Yossef Lishansky ve Naaman Belkind, Şam'da Divan-ı Harbi Örfi'de yapılan yargılamanın ardından *Esrar-ı Askeriyeyi İfşa ve Casusluk ve Hıyanet-i Harbiye Hakkında Muvakkat Kanunu*'nun³² 14. Maddesi'nin 5. Fıkrası'na göre asılarak idam edilmiştir. Bunlarla ilişkili olarak tevkif edilen 60 kişiden 14'ü değişik cezalara çarptırılırken kalan 46 kişiden de zanlı olmayanlar polis

Muzaffer Beylerin refakatinde trenle Şam'a götürülürken defi hacet bahanesiyle vagon değiştirip kendisini Şahap Vadisi'ne bırakarak intihar etmiştir. Arşiv belgeleriyle çelişen bu durum şimdilik izaha muhtaçtır. Bkz. Atilhan, **Filistin Cephesi'nde Yahudi Casuslar**, s.42-43.

30 **BOA. DH.ŞFR.81/233.**

31 **ATASE. BDH. K.536. D.2094. F.032-02.**

32 **Düstur**, II. Tertip, C. 6, Matbaa-i Amire, Dersaadet 1334, s.1363-1365.

gözetimi altında serbest bırakılmıştır. Zanlı olanlar da kıtaata verilmek üzere İstanbul'a sevk edilmiştir³³.

Mişel Erzah ismindeki bir NİLİ casusundan düşmanın askerî varlığı, taktik ve strateji planlarına dair hayati bilgilere ulaşılmıştır. Buna göre, İngilizlerin Mısır Seferi Kuvvetleri Komutanı General Edmund Allenby, maiyetinde biri Fransız diğeri İtalyan erkan-ı harbiyesi ile Kahire'de Savoy Oteli'nde ikamet etmekteydi. Mısır'da 20 bin acemi neferin sürekli "talim ve terbiye" edildiği büyük bir talimgah mevcuttu. Eğitilen askerler, iki üç ayda bir Gazze Cephesi'ne sek edilirken, yerlerine aynı miktarda "efrad-ı cedide" gelmekteydi. İngilizlerin su sorunu yoktu. Mişel Erzah'ın verdiği bilgiler, İngilizlerin Gazze Cephesi'ne yönelik muhtemel bir hareketinin hazırlık safhasını da yansıtmaktaydı. İngilizler, Gazze Cephesi'nde Türklere karşı şiddetli bir taarruz planlamaktaydı. Bunun için Selanik'ten getirilen 10 bin kadar asker, savaşmaktan kaçındığı için memleketlerine geri gönderilmişti. İngilizler, son hücumda kullanmak üzere pamuk yağından üretilmiş bir kızgın yağ hazırlamaktaydı. Bunun için Mısır'da bulunan pamuk yağlarını toplamaya başlamıştı. Bu yağ, siper savaşlarında makinelerle Osmanlı kıtaatı üzerine fişkirtılarak sonuca gidilecekti. İngilizler, Gazze Cephesi'ndeki hava filosunu takviye etmekteydi. Amerika'daki Ermenilerin oluşturduğu yaklaşık 13 bin kişilik bir askerî kıt'a, talim ve terbiye maksadıyla İskenderiye'deki talimgaha gelmişti. Bunlar, eğitimlerini tamamladıktan sonra Kıbrıs'a sevk edilmekteydi. İngilizler, Mısır'da Sünusilere karşı kesin bir zafer kazanamadığı için burada ciddi miktarda bir askerî birlik bırakmıştı. Ayrıca İngilizler, asi Şerif Hüseyin'e iki milyon liralık bir yardım yaparken onun gerekli levazimatını da sağlamaktaydı. İngilizler, esir alınan Arap zabitanın isteyenleri Şerif Hüseyin'in hizmetine göndermekteydi. İngilizlerin Şam ve Halep'te "gayet mühim ve emin vesait-i istihbariye"si mevcuttu fakat henüz bu hususta ayrıntılı bilgiye ulaşılmamıştı³⁴.

33 Uygur, a.g.e., s.136.

34 ATASE.BDH. K.536. D.2094. F.003-03.

Hashomer Cemiyeti'nin Faaliyetleri

Yossef Lishansky'nin sorgusunda Filistin Yahudileri tarafından kurulan ve varlığını uzun bir süre gizleyen Hashomer³⁵ Cemiyeti de deşifre edilmiştir. Lishansky, adı geçen cemiyetin eski üyelerindendi. Her ne kadar Hashomer'le NİLİ arasında Filistin Yahudilerinin liderliği hususunda bir anlaşmazlık olsa da Türklere karşı iki örgütün mücadele birliği içinde olduğu bilinmektedir. Hashomer'in evrakları içinde bulunan NİLİ belgeleri bu durumun kanıtı durumundadır.

Kudüs-ü Şerif Mutasarrıfı İzzet imzasıyla Dahiliye Nezaretine sunulan 24-25.10.1333 [M. 24-25 Aralık 1917] tarihli 20 parçadan oluşan şifreli bir telgrafta, Hashomer'in amacı, çalışma usulleri ve yurt dışındaki bağlantıları üzerine oldukça doyurucu bilgiler verilmektedir. Buna göre;

1. Hashomer, Filistin'deki Yahudilerin "istihsal-i istiklal ve hükûmet"ine yönelik olarak yaklaşık 8 yıldır faaliyet halindeydi. Cemiyetin kurumları ve aktif üyeleri, tümüyle Sosyal Demokrat Musevi Cemiyeti yanlılarından oluşmakta ve yabancı ülkelerde bulunan Yahudi Sosyal Demokrat partileriyle ilişkili halindeydi³⁶.

2. Belgelerde NİLİ'nin kurucusu Aron'un kardeşi Sarah'a İngiliz gemisi Monegam vasıtasıyla gönderdiği bir mektuba atıf yapılarak şu bilgilere dikkat çekilmektedir: Filistin'in eski vatanları olduğunu iddia eden Suriyeli Hristiyanlarla, Kudüs ve Filistin'in kadim vatanları olduğunu savunan Museviler arasında çıkan anlaşmazlıkların çözümü bağlamında Amerika ve İngiltere'deki yetkili organlar tarafından Londra Yahudilerinden oluşturulan bir heyetin bölgesel incelemelerde bulunmak üzere Kudüs'e geleceği haber verilmektedir. Aaron, Sarah'tan Yahudilerin Filistin'deki nüfuz ve kuvvetini içeren raporlar hazırlamasını istemektedir³⁷.

3. Ayrıca, Suriyeli ve Cebel-i Lübnan Hristiyanlarının müşterek silahlanmasına karşı, Yahudilerin Sosyal Demokrat Yahudi Fırkası aracılığıyla ABD

35 İbranice "gözcü" anlamına gelen Hashomer, 1907 yılında Filistin Yahudileri tarafından kuruldu. Yahudilerin Filistin'de kurduğu ilk savunma örgütüdür. Görevi, Filistin'deki Yahudi yerleşimlerini korumaktır. Örgüt, sonradan İsrail ordusuna dönüştürülen Haganah'ın temelini oluşturdu. Örgütün kurucularından biri de sonradan İsrail'in 2. Cumhurbaşkanı olacak olan Yitzhak Ben-Zvi idi. Hashomer hakkında bkz. Engle, a.g.e., s.36-37.

36 BOA.DH.ŞFR. 569/56. Lef 1; BOA.DH.ŞFR. 569/56. Lef 2.

37 BOA.DH.ŞFR. 569/56. Lef 3; BOA.DH.ŞFR. 569/56. Lef 4; BOA.DH.ŞFR. 569/56. Lef 5; BOA.DH.ŞFR. 569/56. Lef 6; BOA.DH.ŞFR. 569/56. Lef 7.

ve diğer yabancı ülkelerde Hashomer Cemiyet-i fesadiyesine “silah ve mühimmat tedariki” için külli miktarda para toplandığı bilgisini vermektedir. Toplanan paralar, Hollanda’daki merkez vasıtasıyla İstanbul’a gönderilmekte ve oradan da cemiyetin özel postalarıyla Filistin’e nakledilmektedir. Posta görevini, Alman ve Avusturya birlikleri ile Osmanlı askerleri arasında bulunan Yahudi asker ve subaylar yürütmektedir³⁸.

4. İngilizlerin Sina Cephesi’nde bulunan Yahudi askerleriyle bizim cephemizde bulunan Yahudi askerler arasında ve bu vasıtayla Hashomer arasında bir birlik ve ilişki mevcuttu. Şam telsiz telgraf merkezinde Cet/Ken namındaki zabitan ve bu hizmette bulunan İstanbullu Bünyaminof namındaki doktorun bil cümle Yahudi olduğu anlaşılmaktadır³⁹.

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinin Adana, Edirne, Aydın, Hüdavendigar, Beyrut, Halep ve Suriye vilayetlerine gönderdiği yazıda, askerî ve mülki makamların Hashomer hakkında dikkatli davranılması istenmekteydi. Yossef Lishansky’nin itirafına göre, Yafa Jimnaz Mektebi’nden⁴⁰ zabıt namzedi veya tercümanlık vazifesiyle orduda istihdam edilen Yahudile-

38 **BOA.DH.ŞFR.** 569/56. Lef 7; **BOA.DH.ŞFR.** 569/56. Lef 8; **BOA.DH.ŞFR.** 569/56. Lef 9; **BOA.DH.ŞFR.** 569/56.Lef 10; **BOA.DH.ŞFR.** 569/56. Lef 11.

39 **BOA.DH.ŞFR.** 569/56. Lef 12; **BOA.DH.ŞFR.** 569/56. Lef 13; **BOA.DH.ŞFR.** 569/56. Lef 14; **BOA.DH.ŞFR.** 569/56. Lef 15; **BOA.DH.ŞFR.** 569/56. Lef 16; **BOA.DH.ŞFR.** 569/56. Lef 17; **BOA.DH.ŞFR.** 569/56. Lef 18; **BOA.DH.ŞFR.** 569/56. Lef 19; **BOA.DH.ŞFR.** 569/56. Lef 20. Bu bilgileri teyit eden başka bir arşiv belgesi için bkz. **ATASE. BDH.** K. 536. D.2094. F.032-02.

40 Yafa Jimnaz Mektebi, 1905 yılında Yafa’da kurulan ilk Yahudi yüksek okuludur. Sonradan Herzliah Gymnasium adıyla bilinecektir. Okul, 1910 yılında yeni kurulan Tel Aviv şehrine taşınmıştır. Okulda İbranice, Fransızca ve Arapça öğretilmekteydi. Bu hususta bkz. Gudrun Kramer, **A history of the Palestine: From the Ottoman Conquest to the Founding of the Israel**, Princeton University Press, 2008, s.119. Yafa Jimnaz Mektebi, Osmanlı idaresinde tam bir şer yuvası olarak faaliyet göstermekteydi. Yafa’dan Dâhiliye Nezaretine gönderilen bir yazıda okulun ihanet noktasına varan faaliyetlerine dikkat çekilmekteydi. Buna göre, Yahudiler, anlaşmazlık yaşadıkları yerli Arapları okulun hücre olarak kullandıkları bir odasına hapsediyor ve onlara türlü işkenceler ediyorlardı. Okulun müdürü, Osmanlı otoritesini tanımıyordu. Okulda Osmanlı bayrakları indiriliyor, yerine eski Yahudi Devleti bayrakları asılıyordu. Bölge hükümet idaresi, Yahudiler karşısında varlık gösteremiyordu. Yazıda, Yahudiler için “Devlete millete ihanet bu kadar olur” deniliyordu. Bkz. Uygur, **a.g.e.**, s.104-105. Mektebin bazı muallimleri Türklere karşı besledikleri hasmane duygulardan dolayı Dördüncü Ordu Kumandanı Ahmed Cemal Paşa tarafından memleket haricine çıkartılmak üzere İstanbul’a gönderilmişti. Bkz. **BOA.DH.EUM.KLH.** 5/21.

rin “kaffesinin Siyonist Cemiyet-i Hafiye-i fesadiyesine ve bilhassa Hashomer Cemiyeti’ne mensubiyeti” vardı. Suriye ve Filistin’de bulunan Avusturya ordusundaki Yahudi askerler, Osmanlı ordusu hakkında Hashomer Cemiyeti’ne istihbarat sağlamaktaydı. Bundan dolayı Yafa Jimnaz Mektebi’nden mezun olanlardan “hizmat-ı mülkiyede veya mesail-i hususiyede bulunanlar hakkında son derece takyidat icrası” istenmekteydi⁴¹.

Osmanlı Devleti’nin Karşı Önlemleri

Osmanlı Devleti, 3 Ağustos 1914 tarihinde seferberlik ilan ederek güvenlik riskinin olduğu bölgelerde Divan-ı Harbi Örfiler kurmuştu. İster savaş döneminde ister normal şartlarda casuslukla ilgili davalar bu mahkemelerde görülecekti. Osmanlı Devleti’nde casuslukla ilgili suçlar Askerî Ceza Kanunu kapsamında yargılamaya tabi idi. Fakat bu kanun, casuslukla mücadelede yeterli değildi. Dolayısıyla bazı kanuni düzenlemeler yapma ihtiyacı doğmuştu. Osmanlı hükûmeti, Harbiye Nazırı Enver Paşa’nın talimatı doğrultusunda 29 Ekim 1914 tarihinde çıkardığı “*Esrar-ı Askeriyeyi İfşa ve Casusluk ve Hıyanet-i Harbiye Hakkında Askerî Ceza Kanunu’na Müzeyyel Kanun-u Muvakkat*”ı 4 Kasım 1914’te yürürlüğe soktu. Aynı gün Osmanlı Devleti, Karadeniz’deki Rus limanlarını bombalayarak Birinci Dünya Savaşı’na girdi⁴². Düşman casusluğu ve yaratması muhtemel güvenlik endişesi, Osmanlı Devleti’ni daha savaşın başından itibaren teyakkuza geçirmişti. Savaş sırasında askerî birliklere casusluğa karşı uyanık olunması yönünde uyarılar yapılmaktaydı. Bunlar arasında “Ordu komutanı” imzasıyla birliklere dağıtılan bir genelgede şu ifadeler dikkat çekmekteydi:

Casus sizi dinliyor

Konuşurken sözlerinize ve haktan görünüp sizi sorguya çekenlere dikkat ediniz. Askerlik bilgilerinize dair ağzınızdan kaçacak bir kelimeyi biliniz ki düşmana gider ve sonra bu tek kelime yüzünden bin asker kardaşınızın yokdan helakına sebep olur. Ve bu tesirayla vatanınıza ihanet etmiş olursunuz. Bunun için söz arasında veya sizden söz edenlere aile ve akrabanız dahi olsa:

41 BOA.DH.ŞFR.83/99; ATASE.BDH. K.4216. D.62. F.027.01.

42 Abdurrahman Bozkurt, “I. Dünya Savaşı Başlarında Osmanlı Devleti’nde Casusluk Faaliyetleri ve Güvenlik Algısı (1914-1915)”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Dergisi*, S 36, Güz 2014, s.7-8.

1. Nereden gelip nereden gittiğinizi kıtanızın nerede bulunduğunu,
 2. Gerek mensub olduğunuz ve gerek mensup olmayarak öğrenmiş olduğunuz kıtaların numaralarıyla her birinin kaç askerden, kaç top ve tüfenkten, kaç tabur, kaç fırka kol ordudan birleştiğini ve bu kıtaların kumandan isimlerini
 3. Gerek bizzat içine girdikleriniz ve yakınlardan işittiğiniz muharebe hikâyelerini
 4. Gerek yanınızda ve gerek evvelce kullandığınız silah ve cephanelerin mikdarıyla ne cinsden olduklarını
katiyyen söylemeyiniz ve size bunları söyletmek isteyenleri
hemen yakalayup ma fevkiniza veya jandarma, polis memurlarına
casus diye teslim ediniz.
- Eğer bu emirlere dikkat etmediğiniz görülür ve iştilirse düşmana sır kaçırmış gibi tevkif olunup divana çekilirsiniz.

Ordu kumandanı⁴³

Arşiv belgelerine bakıldığında Osmanlı Devleti'nin NİLİ casuslarını 1917'nin başlarından itibaren fark etmeye başladığı görülmektedir. Dördüncü Ordu Kumandanı ve Bahriye Nazırı Ahmed Cemal Paşa'nın 12. Kolordu Kumandanlığına gönderdiği 11.3.1333 [M. 11 Mart 1917] tarihli rapordan Osmanlı istihbaratının NİLİ'nin çalışma yöntemlerini büyük ölçüde deşifre ettiği anlaşılmaktadır. "Düşmanın Suriye ve Filistin'de sakin bir casus teşkilatı var" cümlesiyle başlayan raporda, örgütün faaliyet stratejisi aşağıdaki gibi açıklanmaktaydı:

1. Ekseriya karanlık gecelerde düşman tarassud gemileri sahile adam çıkarıyorlar. Bu adamlar, sahilde belirlenmiş yerlerde bazı adamlara muharreratı bırakıp tekrar gemilere dönüyorlar.
2. Düşmanın dahilde casusları vardır. Bunlar "ahval-i umumiyyeye dair malumatı havi mektupları" gizlice sahilin belirlenmiş noktalarına bırakıyor ve hariçten kendilerine gelen evrakı da aynı noktalardan alıyor.
3. Düşman, gerek çöl cephesinden kara yoluyla, gerek geceleri denizden getirdiği casusları memlekete sokabilmektedir.

43 ATASE. BDH. K.327. D.403.1317. F.034.02.

4. Düşman, casusluk için çöldeki bedevilerden istifade etmektedir⁴⁴.

Cemal Paşa, gayet sert tonlamalı bir üslupla kaleme aldığı talimatta casusluk örgütüne karşı bir dizi önlem alınmasını istemekteydi. Buna göre;

1. Sahil mıntikasını muhafaza eden kıta'at, "kemiyet ve keyfiyet itibarıyla gayr-i kafi"dir. Sahili gözetleyen postalar pek seyrek ve düşmanın faaliyetlerini durdurmak için alınan tedbirler yetersizdir. Sahil Cephesi'ndeki emniyet tedbirleri sıkılaştırılacak. Her kolordu, kendi sahil mıntikasının güvenliğini sağlayacak. Alınan tedbirler, sür'atle ordu kumandanına bildirilecek. Sahil güvenliğinden kumandanlar sorumlu tutulacak ve bu hususta kusuru görülenler "idam" edilecek.

2. Güneşin batmasından bir saat sonrasında itibaren sahile giden yolların kullanılması yasaklanacak. Zaruri durumlarda geçişler, jandarma veya polislerin refakatinde sağlanacak. Bu yasağı ihlal edenler, divan-ı harb-i örfiye verilecek. Kolordu kumandanlıkları, bu yasakları derhal ilan edecekler. Şehirlerin ve kasabaların muvasalatı hariç olup bunların sınırları ilan edilecek.

3. Türk Kuvve-i Seferiye Kumandanlığı, Çöl mıntikası dahilinde bizim tarafımızdan düşman tarafına, düşman tarafından da bizim tarafımıza geçişleri önleyecek. Bunun için bir "mıntika-ı memnua" ile bir "mıntika-ı meşru'a" ilan edilecek. Geçişler, bir vesika ile sağlanacak.

4. Gündüzleri balığa çıkanların sandalları, geceleyin muayyen mıntikalarda "taht-ı nezarete" bulundurulacak. Bunların uygulanmasından mıntika kumandanlıkları sorumlu tutulacak⁴⁵.

Osmanlı Devleti'nin casuslukla yaptığı mücadele yöntemlerinden biri de karşı casusluk biriminin oluşturulmasıydı. Dördüncü Orduya bağlı İstihbarat Bürosunun hazırladığı haftalık rapordan, düşman tarafına casuslar sokularak istihbarat toplandığı görülmektedir. Kıbrıs'a gönderilen bir casusun şişeyle gönderdiği rapordan, Kıbrıs Adası'nda Ermeni muhacirlerinden oluşan 1200 kişilik bir askerî varlığın dışında başka asker olmadığı, Tartus Adası'nda 200 askerin bulunduğu ve adanın etrafının torpillerle çevrelendiği anlaşılmıştır⁴⁶.

44 ATASE. BDH. K.4216. D.62. F.001.31

45 ATASE. BDH. K.4216. D.62. F.001.31-32-33.

46 ATASE. BDH. K.536. D.2094. F.021.1-2. Cevat Rifat Bey de Dördüncü Ordu İstihbarat Bürosunun NİLİ casuslarına yönelik uyguladığı karşı casusluk faaliyetiyle ilgili bilgiler vermektedir. Cevat Rifat Beyin "Cezayir kahramanı Emir Abdülkadir'in oğlu Emir

Yine, Cemal Paşa'nın Siyonist ve Arapların bağımsızlık cereyanlarına karşı Yafalı Mehmed Eş-Şafti Efendi adında bir Arabı karşı casus olarak kullandığı bilinmektedir.⁴⁷

Avrupa'nın muhtelif ülkelerinden ziyaret amaçlı olarak Filistin ve Suriye'ye gelen bazı Yahudiler, NİLİ'nin gönüllü elçileri gibi faaliyet göstermekteydi. Osmanlı Polis Müdüriyeti'nin hazırladığı bir raporda, "memalik-i Osmaniye" den Avusturya'ya dönen Yahudilerin İsviçre'de bulunan düşman casuslarına «memleketimizin ahval-i dahiliyesiyle hareket-i askeriyesine dair malumat» verdiklerine dikkat çekilmekteydi.⁴⁸ Polis Müdüriyeti, buna yönelik olarak bir «tahkikat-ı umumiye» başlatmıştır. Bu bağlamda, Kudüs-ü Şerif'ten Dersaadete gelen 35 kişiden mürekkep 15 Musevi aile şehirde alıkonulmuştur. Bunun üzerine Avusturya elçiliği, Osmanlı hükümeti nezdinde girişimde bulunarak Avusturya-Macaristan tebaası olan kafiye izin verilmesini talep etmiştir. Türk makamlarının bir ay süren tahkikatının ardından kafilenin gitmesine izin verilmiştir.⁴⁹

Osmanlı Devleti'nin Lahey Sefaret-i Seniyesi, ailesi Kudüs'te kendisi Lahey'de oturan Aşrek İspira'nın Siyonizm'le meşgul olduğu hususunda Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti ile Dördüncü Ordu İstihbarat Bürosunu uyarmaktaydı. Yahudi İspira ailesi, Cemal Paşa'nın kendilerine Filistin'den çıkması şartıyla başka bir yerde ikamet edebileceklerini söylemesi üzerine

Said'in fedai adamlarından" dediği Kaid Zeki adında bir Arap fedaisi, Dördüncü Ordu Komutanı'nın emriyle Kudüs'te bulunan Aaronsohn'a gönderilmiştir. Bir NİLİ casusu gibi hareket eden Kaid Zeki, Türk ordusunun vaziyetine dair ifşasında mahsur olmayan bilgileri Aaronsohn'a vererek kendisinin güvenini kazanmıştır. Akabinde, Aaronsohn'dan aldığı önemli bilgilerle geri dönmüştür. Kaid Zeki'nin verdiği bilgiler doğrultusunda hareket eden Türk istihbaratı, çok sayıda NİLİ casusunu adrese dayalı baskınlarla ele geçirmiştir. Cevat Rifat Beyin burada «Aaonsohn» olarak bahsettiği şahıs, Sarah olmalıdır. Çünkü, savaş sırasında Aaron Aaronsohn Mısır'da İngiliz İstihbarat Bürosu'nda bulunmakta ve örgütün Filistin'de işlerini Sarah Aaronsohn idare etmekteydi. Bkz. Cevat Rifat Atılhan, **Musa Dağı**, Aykurt Neşriyatı, 2. Baskı, İstanbul 1968, s.92-99. Cevat Rifat Bey'in sözünü ettiği Cezayirli Emir Abdülkadir'in adı Teşkilat-ı Mahsusa'nın istihbarat faaliyetlerinde de geçmektedir. Bkz. Nurullah Aydın, **Osmanlı İmparatorluğu'nda İstihbarat**, Paraf Yayınları, İstanbul 2010, s.204.

47 **BOA. DH.ŞFR.** / 54 - 367.

48 **BOA. DH.EUM.5.**Şube 43/18.

49 **BOA. DH.EUM.5.**Şube 86/43. Lef 16. İstanbul'da alıkonulan Yahudilerin isim listesi için bkz. **BOA. DH.EUM.5.**Şube 86/43. Lef 9, Lef 10, Lef 11.

Eskişehir'e gitmiştir⁵⁰. Dâhiliye Nazırı Vekili Cavid Bey, Eskişehir Mutasarrıflığına gönderdiği yazıda, aile hakkında “takibatta bulunulmasını” istemekteydi⁵¹. Sonradan, Avusturya Sefareti'nin ailenin sürgün kararını durdurması yönünde Osmanlı hükûmetine müdahale etmesi üzerine Cemal Paşa, ailenin büsbütün Osmanlı ülkesinden çıkarılmasını, böylelikle «memleketin mühim bir anasır-ı fesatdan kurtulacağı»nı beyan etmiştir⁵².

Düşman hesabına çalışan NİLİ ve diğer örgütlere mensup casuslar, *Esrar-ı Askeriyeyi İfşa ve Casusluk ve Hıyanet-i Harbiye Hakkında Muvakkat Kanunu*'na göre yargılanmıştır. Arşiv kayıtlarına göre, çok sayıda casusun aynı maddeye dayalı olarak cephe veya bölge divan-ı harb-i örfleri tarafından infaz edildiği anlaşılmaktadır⁵³. Kimliği ve suçları tespit edilen fakat yakalanamayan casuslar da giyaben idama çarptırılmıştır⁵⁴. Osmanlı Devleti'yle iyi ilişkiler içinde olan bazı devlet mensubu casusların affedildiği veya cezalarının hafifletildiği anlaşılmaktadır. Örneğin, Hollanda tabiiyetinden Lenon Bin Yuhannes adlı casus, 8. Kolordu Divan-ı Harbisince yapılan yargılamada idama mahkum edilmişti. Ancak, Hollanda ile olan “münasebet-i dostane”den dolayı casusun idam kararı kürek cezasına çevrilmiştir⁵⁵.

Casuslara hükmonulan cezalardan biri de sürgündü. Suçu sabit olan fakat idamı gerektirmeyen suçlular, Anadolu'da Konya, Kayseri ve Sivas gibi şehirlere gönderilmekteydi. Bunlardan bazılarının sonradan geri dönmelerine izin verilirken, bazılarının geri dönmesi kesin bir dille yasaklanmıştı. Örneğin Dâhiliye Nezaretinden Adana, Suriye, Beyrut vilayetleriyle Kudüs-ü Şerif Mutasarrıflığına çekilen bir telgrafta, düşman devletler konsolosları yanında müstahdem, kavas ve tercüman gibi Osmanlı vatandaşlarının Kayseri'ye sürgün edildiği belirtilerek, bunlardan “muzır ve casusluk etmesi düşünülmeyenlerin” Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti kararınca geri aldırılmaları emredilmekteydi⁵⁶. Diğer taraftan Dördüncü Ordu Komutanı ve Bahriye Nazırı Cemal Paşa, Siyonist Cemiyeti erkanından Hangin ve Şohat Efendilerin Sivas'a

50 **BOA. HR.SYS.** 2267/68.4

51 **BOA. DH.EUM.**4. Şube 10/39

52 **BOA. HR.SYS.** 2267/68.4.

53 Bazı idam kararları için bkz. **BOA. İ.DUİT.**173/84; **BAO. BEO.** 4348/326037; **BOA. HR.SYS.** 2265/7.

54 **BOA. İ.DUİT** 174/22.

55 **BOA. DH.EUM.** 5.Şube 33/32.

56 **BOA. DH.ŞFR.** 49/154.

sürülmesini, eşkal ve fotoğraflarının ilgili birimlere dağıtılmasını ve Filistin'e dönmelerine asla izin verilmemesini istemekteydi⁵⁷. Sürgün edilen casusların, kimi zaman "ihtiyarlık ve hastalık" dolayısıyla affını istediği görülmekteydi⁵⁸.

Osmanlı Devleti'nde faaliyet gösteren yabancı bazı devlet kurumları, Osmanlı aleyhtarı casusluğun bir parçası olarak NİLİ örgütüyle işbirliği içindeydi. Özellikle konsoloshaneler, kanunların verdiği dokunulmazlığı da suiistimal ederek örgüte istihbarat sağlamaktaydı. Osmanlı hükûmeti, burarlarda çalışan devlet memurlarının memuriyetinin kaldırılması yönünde ilgili devletler nezdinde girişimde bulunmaktaydı. Örneğin, İspanya'nın Hayfa Konsolos Katibi Samuel Peneşanes, Siyonist faaliyetlerinden dolayı dolayı Yıldırım Orduları'nca tutuklanarak Şam'da göz altına alınmıştı. Başkumandanlık Vekaleti, Hariciye Nezaretinin dikkatini çekerek ilgili devlet nezdinde girişimde bulunulmasını ve adı geçen casusun memuriyetinin kaldırılmasını istemekteydi⁵⁹.

Türk makamlarının yoğun mücadelesine rağmen NİLİ casuslarının bir çoğu, Sina üzerinden kaçarak İngiliz kontrolündeki Kahire'de General Alleby'nin ordusuna katıldı. Casusların bir kısmı da Kıbrıs ve Arvad adalarına firar etti. Bu sırada Avrupalı Yahudiler, Alleby'nin nihai Filistin taarruzuna destek amacıyla İngiltere'de oluşturulan Yahudi taburlarına yazılmaya başladı. Filistin Cephesi'nde Türk ordusunun çözülmesini müteakip Filistin Yahudileri de harekete geçti. Osmanlı arşivinde bulunan Fransızca bir belgede, Retterdam'da yayın yapan liberal Nieuwe Rotterdamche Courant gazetesinin dikkat çekici bir haberi verilmekteydi. Buna göre Yahudiler, İngiltere'den gelen taburları takviye amaçlı olarak Filistin'de asker alma büroları açtılar. Bu ameliye, Siyonist Komisyonun veya İngiltere taburunun gelişinden bir kaç hafta önce başladı. Bu durum, Yahudiler arasında büyük bir coşku ve sevinçle karşılandı. Özellikle Rusya kökenli gençler, bu hususta topluma liderlik yapıyordu. Bürolar, açılır açılmaz Yahudilerin akınına uğradı. Gazete, bu olağanüstü durumu "anne, baba, patron, işçi, kadın erkek demeksizin hiç kimse tereddüt etmemiştir. Esas itibarıyla sağlığı yerinde herkes harekete katılmıştır" sözleriyle tasvir ediyordu⁶⁰.

57 BOA. DH.EUM.7. Şube 3/62.

58 BOA. DH.EUM. 4.Şube 20/60.

59 BOA. HR.SYS. 2169/43.

60 BOA. HR.SYS. 2456/21.

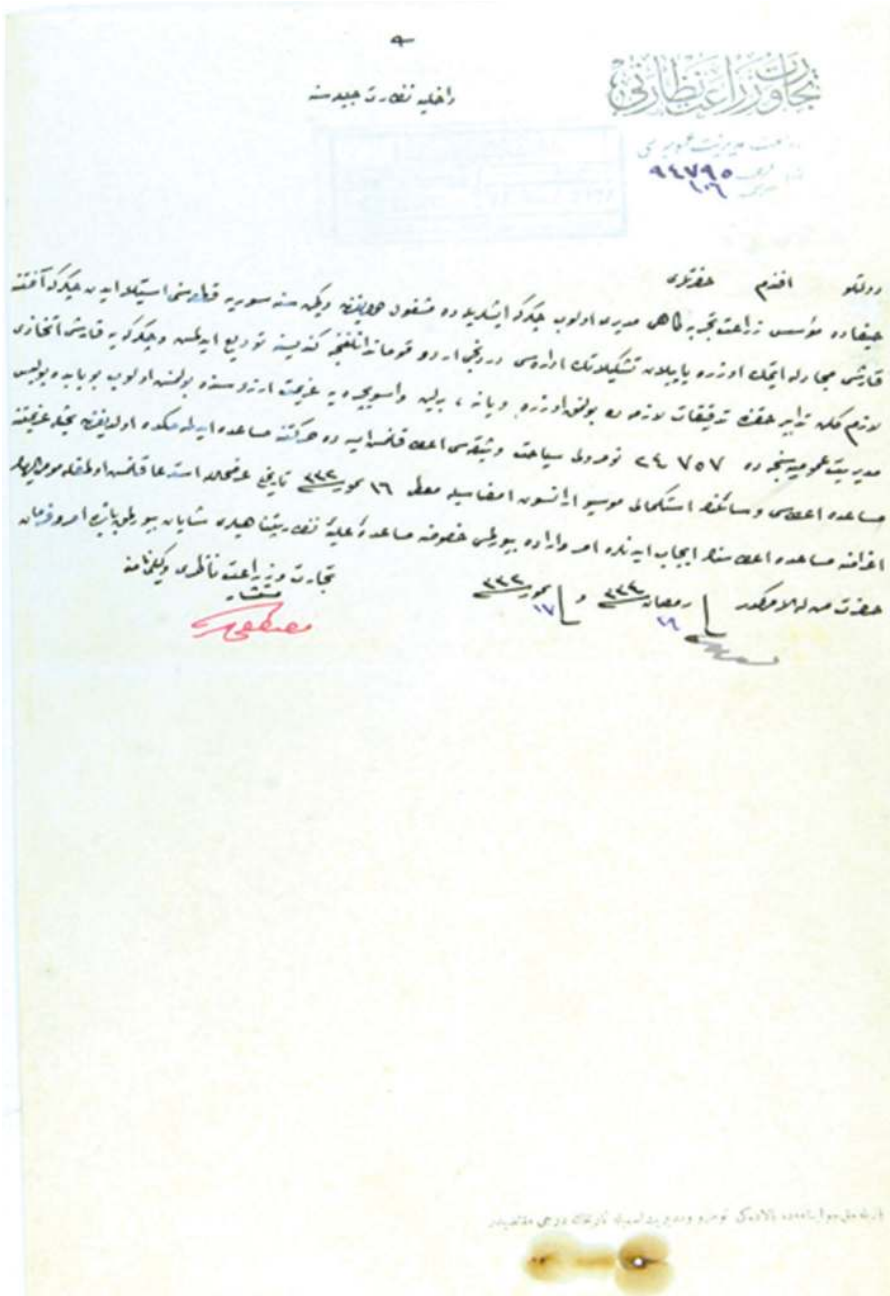
SONUÇ

NİLİ casusluk örgütü, Türk kamuoyunun yeterince bilmediği bir tarih konusu olarak önemini muhafaza etmektedir. Batı kamuoyunda NİLİ hakkında yazılmış çok sayıda akademik araştırma olmasına karşın, bunun Türkiye akademisinde bir kaç araştırmayla sınırlı kalması gerçekten üzücüdür. NİLİ hakkında yapılacak bir araştırmanın ilk ayağı, hiç şüphesiz Osmanlı arşivleri olmalıdır. NİLİ'nin Osmanlı topraklarında doğmuş olması ve faaliyetlerini bu ülkenin siyasal bütünlüğüne karşı yürütmesi bunu kaçınılmaz kılmaktadır. Salt yabancı yayınları referans alan araştırmaların güvenilirliği ve tarafsızlığı, daima tartışma konusu olacaktır. Başbakanlık Osmanlı ve ATASE arşivleri, NİLİ örgütü ve faaliyetleri hakkında gayet doyurucu bilgiler içermektedir. Fakat bu bilgilerin, sağlıklı bir analiz için mutlaka güvenilir kaynaklarca desteklenmesi ve anlamlandırılması gerekmektedir.

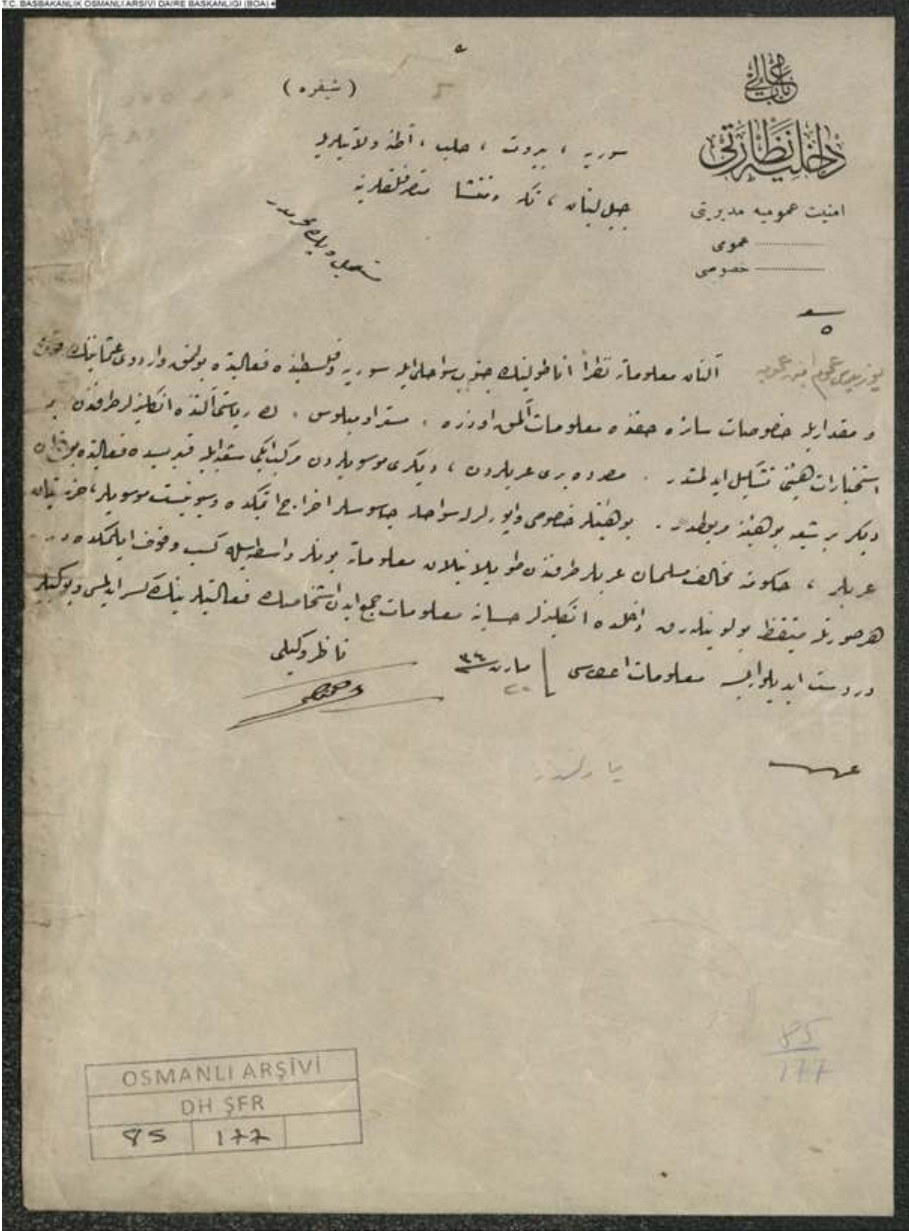
1915'te kurulan NİLİ casusluk örgütü, 1917 yılının başlarına kadar Osmanlı istihbaratından gizlenmeyi başarmıştır. 1916 ortalarında Aaron Aaronsohn'a Avrupa'ya bilimsel amaçlı seyahat vizesi veren Osmanlı makamları, Aaron'un Siyonist hedefler peşinde koştuğunun farkında değildir. Aaron'un Mısır'da İngiliz istihbarat üssünde Filistin'deki casusluğu idare ettiği anlaşıldığında Aaron için yapılacak bir şey kalmamıştır. Cemal Paşa'nın 1917'nin Mart ayına tarihlenen istihbarat raporunda, Filistin'de Yahudilerce idare edilen gizemli bir casusluk şebekesi tümüyle ortaya konulmuştur. Örgütün faaliyetleri ve yöntemleri dikkate alındığında bunun NİLİ olduğu tüm çıplaklığıyla ortaya çıkmaktadır. Osmanlı istihbaratı, 1917'nin sonlarında NİLİ'nin kurucu kadrosunu büyük ölçüde deşifre etmiştir. Sarah Aaronsohn'un Aaron Aaronsohn'un "kızı" olduğu yanılıgısına varılsa da ikilinin casusluk işlerindeki stratejik ilişkisi çözülmüş durumdadır. Osmanlı Polisi, Sarah'ın Haim Abraham'la olan evliliğine ve onun Yosef Lishansky'nin metresi olduğuna kadar örgütün komplike ilişkilerine vakıf durumdadır.

Lider kadrodan Yosef Lishansky ve Naaman Belkind'in yakalanmasıyla birlikte NİLİ ve bağlantıları hakkında önemli bilgilere ulaşılmıştır. Özellikle, Yosef Lishansky'den elde edilen bilgiler, diğer ayrılıkçı Yahudi örgütlerinin deşifre edilmesine büyük hizmet etmiştir. Genel hatlarıyla açıkladığımız ve İsrail'in kuruluşunda önemli roller üstlenmiş bazı liderlerin de mensubu olduğunu saptadığımız Hashomer Cemiyeti, her bakımdan araştırmaya değecek gizemli bir konu olma özelliğine sahiptir.

BELGELER

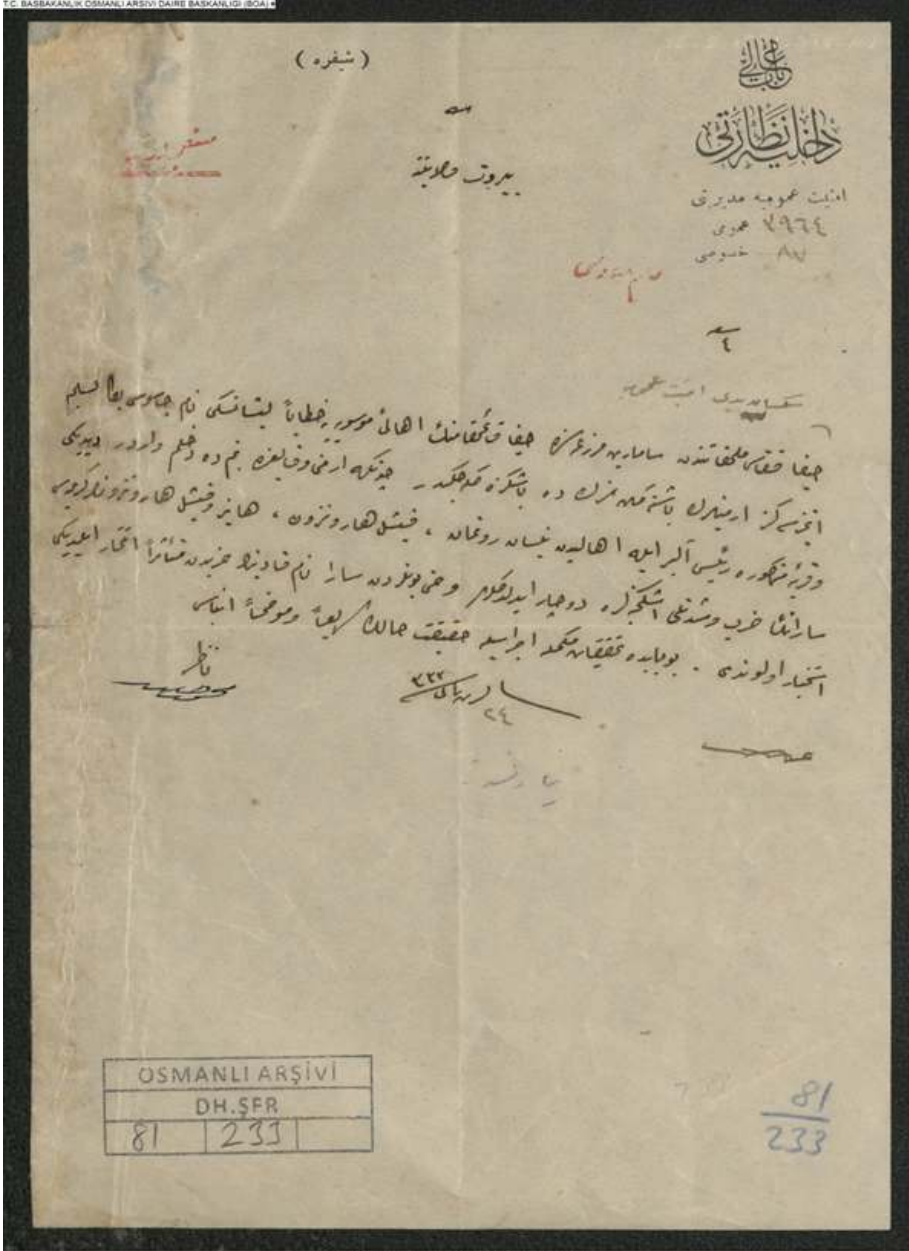


BELGE 1. Seyahat Vesikası Verilen Aaron Aaronsohn'un Yurt Dışına Çıkmasına İzin Verilmesi. (BOA. DHEUM. 5. Şb. 28/12)



DH.ŞFR.00085.00177.001

BELGE 2. İngilizlerin Mister Omblus'un (William Ormsby Gore) Başkanlığında Kurduğu İstihbarat Teşkilatına Karşı Vilayet ve Mutasarıflıkların Önlem Alması (BOA. DH.ŞFR. 85/17



DH.ŞFR.00081.00233.001

BELGE 3. Hayfa Kaymakamı'nın Musevi Ahaliyi Tehdit Ederek Yosef Lishansky'yi Teslim Etmelerini İsteddiği ve Sarah Aaronsohn'un Sorgulama Sırasında İntihar Ettiği Yönündeki İddiaların Araştırılması (BOA. DH.ŞFR. 81/233)

A	1-2
D	622
F	44-2

مورد

باش قوماندانق وكالت جليلسى

نومردل شينومرد

شعبه

نومرو

دا فوئور عجايزه عيانتك بالفعل داعر اولديغ خطك بريس بنج ادره س ادنك ارفقه
 ديه افاره ايديلم [$\frac{29}{7} / \frac{22}{1}$ نام خط مرسه هوالينه
 هابوسه ووقانه ا - اگندونه نقطه ايم علامه دا - اوله ادره س
 ردست ايديلم [سيم طرف] نامده كه هابوس ايم علامه دا - اوله ادره س
 جهما ادنوز انكش تحت توفيقه آرزو روليه صب توديع ايلك - بو انحصار انجوانده انظر
 فبريه پرتخابات هين موجود اولديغ اعلاتك - بو هيبته ذقيه شرحه جرسيفه اعلمده كي
 قهبره بولكنه فونوسوله فنا بيه نه مركبه - باندره بوته ذقيه س كوروك ادره
 ساحلوك مختلف اقامه منوي دكزي س عرب فرستامله روملرله مركبه برهيو اولم
 بولكنه در - مذكور اجنبه هين مملكت داخنده انظير فونوسوله طرفه هابوسه خدمت
 اجوبه اله ايله بيهم كيه لر ايم صوبه داخيم ارتباطه در - بو ارتباط كيهن اجوبه
 مختلف تقاضا انظير دا بودلر طرفه افراج ايديلم قريبه د ايرداد اطرازه
 استخاصه ايم تايمه د داخله دكسه امانه خدمت ايله كيه لر واسطه سيلم ره دكسه جاسوس
 سيلمه كيه كيه توديع د املك ايلكده در [$\frac{29}{7} / \frac{22}{1}$ نام خط مرسه هوالينه
 2- [دده فليمانك ، نغمه بلكه د] ك انجوانده دكنده هابوسه اجوبه
 مملكتهم فعل حاله سيلمه داك استعمال ايديلم معلوماته سارك مملكت داخنده ك

BELGE 4. Yossef Lishansky ve Naaman Belkind'in İsticvabı.
 (ATASE. BDH. 536.2094.044.02)

KAYNAKÇA**Arşiv Belgeleri****Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)****Dahiliye Emniyet-i Umumiye Evrak Odası (DH.EUM)**

DH.EUM.4. Şube 10/39.

DH.EUM.5.Şb / 28 - 12.

DH.EUM.5.Şube 43/18.

DH.EUM.5.Şube 86/43.

Dahiliye Şifre (DH.ŞFR)

DH.ŞFR. / 54 - 367.

DH.ŞFR. 85/177.

DH.ŞFR. 81/200.

DH.ŞFR.81/233.

DH.ŞFR.83/99.

DH.ŞFR. 569/56.1.

DH.ŞFR. 49/154.

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Kalem-i Hususi (DH.EUM.KLH)

DH.EUM.KLH. 5/21.

DH.EUM. 5.Şube 33/32.

DH.EUM.7. Şube 3/62.

DH.EUM. 4.Şube 20/60.

Hariciye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı (HR.SYS)

HR.SYS. 2267/68.4.

HR.SYS. 2265/7.

HR.SYS. 2169/43.

HR.SYS. 2456/21.

Dosya Usulü İradeler Tasnifi (İ.DUİT)

İ.DUİT.173/84

İ.DUİT 174/22.

Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO)

BEO. 4348/326037

Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE)

Birinci Dünya Harbi (BDH)

K.327. D.403.1317. F.034.02.

K.4216. D.62. F.001.13.

K.4216. D.62. F.001.31.

K.536. D.2094. F.044.02.

K.536. D.2094. F.003.

K.4216. D.62. F.001.13.

K.536. D.2094. F.044.02.

K.536. D.2094. F.032-02.

K.536. D.2094. F.003-03.

K.536. D.2094. F.021.1-2.

K.4216. D.62. F.027.01.

Resmî Yayınlar

Düstur, II. Tertip, C 6, Matbaa-i Amire, Dersaadet 1334, s. 1363-1365

Kitaplar

Alkan, Necmettin, **Ortadoğu'da Casuslar Savaşı NİLİ**, Kronik Kitap, İstanbul 2017.

Aydın, Nurullah, **Osmanlı İmparatorluğunda İstihbarat**, Paraf Yayınları, İstanbul 2010.

Atılhan, Cevat Rifat, **Filistin Cephesi'nde Yahudi Casuslar**, Üstün Eserler Neşriyatı, 2. Baskı, İstanbul 1947.

Atilhan, Cevat Rifat, **Yahudi Casusu Suzi Liberman**, Aykurt Neşriyatı, İstanbul 1961.

Atilhan, Cevat Rifat, **Musa Dağı**, Kenan Matbaası, İstanbul 1937.

Atilhan, Cevat Rifat, **Musa Dağı**, Aykurt Neşriyatı, İstanbul 1968.

Balcı, Sezai - Balcıoğlu, Mustafa, **Rothschildler ve Osmanlı İmparatorluğu**, Erguvani Yayınevi, Ankara 2017.

Engle, Anita, **The Nili Spies**, Frank Cass, London 1996.

Fromkin, David, **A Peace to end All Peace: The Fall of the Ottoman Empire and the Creation Modern Middle East**, Henry Holt and Company, Newyork 2009.

Kramer, Gudrun, **A history of the Palestine: From the Ottoman Conquest to the Founding of the Israel**, Princeton University Press 2008.

Sheffy, Yigal, **British Military Intelligence in the Palestine Campaign 1914-1918**, Routledge, Newyork 2013.

Taşkesen, Nurettin, **Osmanlı Coğrafyasında İstihbarat Teşkilatları**, Mihrabad Yayınları, İstanbul 2018.

Uygur, Ziya, **Osmanlı Arşiv Belgelerinde Filistin Sorunu ve Siyonizm**, İstanbul 1998.

Wallance, Gregory, **The Woman Who Fought an Empire: Sarah Aaronsohn and Her Nili Spy Ring**, University of Nebraska Press, 2018.

Makaleler

Bozkurt, Abdurrahman, “I. Dünya Savaşı Başlarında Osmanlı Devleti’nde Casusluk Faaliyetleri ve Güvenlik Algısı (1914-1915)”, **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Dergisi**, S 36, Güz 2014, s.1-44.

Bozkurt, Celil, “I. Dünya Savaşı’nda Filistin-Suriye Cephesi’nde NİLİ Casusluk Örgütünün Faaliyetleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Mart 2014, S 88, s.90-114.

Çam, Mehmet Mert, “Birinci Dünya Savaşı’nda Filistin’deki NİLİ Ajanlarının Faaliyetleri”, **Yeni Türkiye**, (Ortadoğu Özel Sayısı), Ocak-Haziran 2016, S 86, s.286-291.

